

Skarb krakowski

Skarb krakowski został odkryty w końcu lat 90-tych XX wieku. Informacje o jego odnalezieniu najprawdopodobniej zatajono, a zawartość trafiła na aukcje internetowe, dlatego ciężko określić jego pierwotny skład, a nawet miejsce bądź okoliczność odkrycia (B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 84.). Osobami, które jako pierwsze zajęły się zebraniem informacji na temat znaleziska są B. Haczewska oraz B. Paszkiewicz¹. Zawartość skarbu jest nadal rekonstruowana na podstawie monet pojawiających się na aukcjach internetowych. Brakteaty pochodzące ze skarbu krakowskiego charakteryzowały się małą formą i niezwykle starannością w przedstawieniach ikonograficznych, o cechach dojrzałej plastyki romańskiej (B. Paszkiewicz, 2002, s. 305.). Oprócz monet polskich w skład skarbu wchodziły też monety obce, głównie z terenu Niemiec.

Pełne rozpoznanie owych artefaktów jest niezwykle ważne, ponieważ są one nośnikami zakodowanych informacji m. in. dotyczącej władzy. Dzięki inskrypcji łacińskiej widniejącej na typie monety Hacz. 25 wiemy, że *„władza Heleny Znojemskiej w Krakowie po śmierci Kazimierza II Sprawiedliwego była na tyle pełna, że władczyni biła monety z własnym imieniem, co powinno prowadzić do uznania jej przez historyków za pełnoprawną (choć niewątpliwie partykularną) polską księżną w latach 1194–1198”* (B. Paszkiewicz 2002, s. 306).

Wykaz typów monet wchodzących w skład skarbu krakowskiego

I. Monety grupy „Azimir”²:

Zdecydowaną większość stanowią monety nieme (18), 5 brakteatów posiada inskrypcje łacińskie (Hacz. 1, 17, 20, 21, Pasz. 1) zaś 3 są hebrajskonapisowe (Hacz. 7, 8, 16)³.

Wizerunki na stemplu charakteryzuje jednolita forma a technika wykonania brakteatów świadczy o tym, że ich autorem był rzemieślnik, który znał się na swoim fachu

¹ Haczewska B., Paszkiewicz B., *Skarb z XII–XIII wieku z Krakowa – drugie zbliżenie*, „Zapiski Numizmatyczne”, t. V, 2004, ss. 83–116.

² Zestawienie zostało uzupełnione o 2 typy monet (Pasz. 1, 25), które nie były wcześniej znane B. Haczewskiej.

³ Napisy na brakteatach zaczęły znikać na początku XIII w. a w II połowie tego stulecia już się nie pojawiały (Gorlińska-Sobusiak 2012, s. 179). Hipotetycznie można założyć, że monety nieme były młodsze od tych posiadających inskrypcje jednak nie należy zapomnieć, że nie ma przesłanek żeby tak sądzić. Monety nie wyróżniają się między sobą ani wagą – ok. 0,10 g ani formatem, który nie przekraczał 16 mm.

(B. Haczewska 1999, s. 396).

Przedstawienia występujące na monetach są bardzo zróżnicowane od postaci ludzkich, których identyfikowano ze świętymi, duchownymi bądź władcami świeckimi po wizerunki zwierząt prawdziwych i tych fantastycznych.

Atrybucja emitenta bądź emitentów owych monet jest trudna ze względu na burzliwe dzieje Krakowa w I połowie XIII wieku, które nie zostały dostatecznie rozpoznane. Los tronu krakowskiego między 1194–1243 owiany jest tajemnicą. Ze względu na brak znacznej ilości źródeł pisanych nie jesteśmy w stanie określić pełnej listy panujących w tym czasie (D. Gorlińska-Sobusiak 2012, s. 183).

Rozwiązania sprawy nie ułatwiły monety, bowiem kompozycje znajdujące się na stemplu w większości przypadków nie odnoszą się do osoby władcy. Na brakteatach występują głównie wizerunki sakralne o symbolice chrześcijańskiej: obraz jedności świata, jego Stwórcy i stworzenia pod postacią jelenia (Hacz. 11), wizerunek Drzewa Życia (Hacz. 20), Trójcy Świętej, krzyża (Hacz. 22), a także budowli (Hacz. 9), którą W. Garbaczewski interpretuje jako wizerunek miasta. Monetę w strefę sakralną przenosi krzyż, który znajdował się w bramie. Na brakteatach można znaleźć także przedstawienia świętych lub biskupów. Postać widniejąca na monecie Hacz. 2 ze względu na gest oranta, strój duchownego, brak nakrycia głowy oraz atrybutów sugeruje św. Szczepana. Przedstawienie hipotetycznie można wiązać z poświęceniem kościoła pod wezwaniem św. Szczepana w Krakowie (B. Paszkiewicz 2002, ss. 309–310). Święty Szczepan występuje także na monecie typu Hacz. 6. Oprócz niego na brakteatach można spotkać również wizerunki św. Wojciecha lub Stanisława – Hacz. 1 i Hacz. 5 oraz biskupa krakowskiego Gedeona (Hacz. 21) (Gorlińska-Dobrusiak 2012, s. 184.). Zdaje się, że to samo znaczenie mogły pełnić także wizerunki zwierząt: lwa (Hacz. 10 i 12⁴), orła (Hacz. 13), smoka (Hacz.14), gryfa (Hacz. 15⁵) oraz syreny (Hacz. 24). Przedstawienia władcy znajdują się tylko na 6 monetach: Hacz. 3, 4, 7, 18, 19 oraz Pasz. 25. Wizerunek na brakteatach typu Hacz. 3 przedstawia postać w drapowanej szacie z szerokim rękawem i koafiurą na głowie oraz berłem liliowym w ręku. Ubiór i rękawy sugerują osobę duchowną jednak ze względu na dodatkowe elementy można uznać, że jest to najprawdopodobniej przedstawienie księcia w rzadko prezentowanym w aspekcie militarnym (B. Paszkiewicz 2002, s. 311.). Kompozycję dwóch postaci na monecie Hacz. 19 można interpretować jako panujące małżeństwo lub wspólne rządy. W. Garbaczewski ową monetę łączył z Leszkiem

⁴ Być może źle zinterpretowano stempel i postać lwa jest otoczona winną latoroślą, a nie liliami. W tym przypadku lwa należałoby interpretować jako figurę Chrystusa (Paszkiewicz 2002, s. 312).

⁵ Pod gryfem znajdował się krzyżyk, który dowodzi, że przedstawienie odnosi się do Chrystusa. „*Jego orlo-lwia natura uznana została za analogię do bosko-ludzkiej natury Zbawiciela*” (Paszkiewicz 2002, s. 313).

Białym i Grzymisławą (W. Garbaczewski 2007, ss. 92–93), jednak według B. Paszkiewicza ze względu na obecność koron na obu głowach najprawdopodobniej wizerunek odnosi się do Henryka Brodatego, który pełnił władzę w Krakowie w imieniu W. Laskonogiego (1228–1229) (B. Paszkiewicz 2002, s. 315). Identyfikacja postaci na monetach typu Hacz. 7 jest utrudniona ze względu na brak atrybutów, jednak pojawiający się na nich napis hebrajski sugeruje, że najprawdopodobniej nie mogło być to przedstawienie osoby świętej.

Rozdzielenie powyższych typów monet pomiędzy władców nie jest rzeczą prostą do ustalenia, jednak istnieje przekonanie, że emitentem większości był Leszek Biały, ze względu na fakt, że książę żył w dobrych relacjach z biskupem a jego rządy charakteryzowały się współpracą z kościołem. Monety typu Hacz. 3, 7, 8, 12, 16, 19 należy najprawdopodobniej wiązać z Władysławem Laskonogim natomiast Hacz. 17 z Konradem Mazowieckim (D. Gorlińska-Sobusiak 2012, s. 181).



Hacz. 1

Przedstawienie: „Biskup w prawo, w otoku od prawej DVX, od lewej wstecznie AZIMIR” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 85).

Nominał: brakteat

Atrybucja: Ze względu na napis B. Haczewska uznała, że emitentem monety mógł być książę kujawski Kazimierz I lub II bądź książę śląski Kazimierz I (B. Haczewska 1999, s. 397). Natomiast według S. Suchodolskiego brakteat został wybity przez Leszka Białego, który imię swojego ojca – Kazimierza Sprawiedliwego traktował jako swojego rodzaju upoważnienie do objęcia rządów w dzielnicy krakowskiej (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 85).



Hacz. 2

Przedstawienie: „Pod trój łukiem mężczyzna w ornacie na wprost w geście oranta” (za: B. Paszkiewicz 2002, s. 310)

Nominal: brakteat



Hacz. 3

Przedstawienie: „Półpostać męska w lewo, w luźnej, udrapowanej szacie z szerokim rękawem, w dłoni trzyma laskę zwieńczoną lilią, z prawej i z lewej pierścień” (za: B. Paszkiewicz 2002, s. 86)

Nominal: brakteat



Hacz. 4

Przedstawienie: „Książę stojący na wprost w hełmie i zbroi, w dłoniach miecz i włócznia z proporcem, po lewej wieżyczka, nad nią krzyżyk z pierścieniem w środku” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 86)

Nominal: brakteat



Hacz. 5

Przedstawienie: „Popiersie biskupa z krzyżem i pastorałem; pod łukiem wieża i dwie wieżyczki” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 86)

Nominał: brakteat



Hacz. 6

Przedstawienie: „Popiersie mężczyzny (św. Szczepana?) na wprost, z palmą i czterema kamieniami lub krzyżem kulkowym, pod potrójną arkadą, na której trzy wieże” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 87)

Nominał: brakteat



Hacz. 7

Przedstawienie: „Popiersie mężczyzny na wprost, w płaszczu, pod wiciami, nad którymi w lustrzanym odbiciu טובה ברכה” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 87)

Nominał: brakteat



Hacz. 8

Przedstawienie: „Popiersie brodatego mężczyzny w czapce żydowskiej w prawo, wznoszącego otwartą prawicę, w otoku samech-resz-bet-waw•• kaf-resz-kaf-dalet-waw (rozpoznanie liter hebrajskich w najwyższym stopniu hipotetyczne; można też interpretować jako napisane przez osobę nieznającą liter hebrajskich tet-waw-bet-waw bet-resz-kaf-he, co dałoby może tow bracha, dobre błogosławieństwo” (za: B. Paszkiewicz 2002, s. 311)

Nominał: brakteat



Hacz. 9

Przedstawienie: „Trzy wieże z bramą i krzyżem” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 87)

Nominał: brakteat



Hacz. 10

Przedstawienie: „Lew w lewo, pod dwuarkadową budowlą z wieżyczką i blankami” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 88)

Nominał: brakteat



Hacz. 11

Przedstawienie: „Cztery łuki tworzące krzyż, wewnątrz każdego jeleń” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 88)

Nominal: brakteat



Hacz. 13

Przedstawienie: „Lew kroczący w prawo z podniesionym ogonem, wokół bordiura z siedmioma liliami” (za: B. Paszkiewicz 2002, s. 312)

Nominal: brakteat



Hacz. 13

Przedstawienie: „Orzeł w pozycji heraldycznej (rozpostarty) bez nóg, w prawo, z boków głowy para pierścieni, druga z boków skrzydeł” (za: B. Paszkiewicz 2002, s. 313)

Nominal: brakteat



Hacz. 14

Przedstawienie: „Smok skrzydlaty, dwunożny, w lewo” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 89)

Nominał: brakteat



Hacz. 15

Przedstawienie: „Gryf stoi na czterech nogach w lewo, z rozpostartymi skrzydłami, pod nim mały krzyżyk” (za: B. Paszkiewicz 2002, s. 313)

Nominał: brakteat



Hacz. 16

Przedstawienie: „Podwójna arkada, na niej wieża; pod łukami dwie lilie, w odcinku wstecznie **בזכה**” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 89)

Nominał: brakteat



Hacz. 17

Przedstawienie: „Dwa łuki łączące się wypukłościami, na jednym napis DVX CRA, na drugim – w położeniu odwróconym o 180° – (Z odwrócone, M półzamknięte); wewnątrz pierwszego łuku głowa bestii z dziobem i uszami lub rogami (gryfa? Smoka?); wewnątrz drugiego – leżąca w stosunku do napisu twarz męska, z zarysem grzywki lub diademu nad czołem; w kątach tworzonych przez łuki z lewej (w stosunku do pierwszego napisu) głowa orła, z prawej czteroramienna gwiazda” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 89)

Nominal: brakteat



Hacz. 18

Przedstawienie: „Popiersie mężczyzny z krótką brodą w prawo, w diademie (na innych egzemplarzach widać, że zdobionym – może perełkami) z małym wisiorkiem z tyłu, i w stroju świeckim, którego szczegóły są na tym egzemplarzu niewidoczne (na innym interpretowane jako kaftan z zaznaczonymi guzikami), wokół elementy architektoniczne; Fragmenty arkad z kopulastymi wieżyczkami, na ich zewnątrz pojedyncze romby” (za: B. Paszkiewicz 2002, s. 314)

Nominal: brakteat



Hacz. 19

Przedstawienie: „Dwa popiersia w koronach i płaszczach na wprost, między nimi wysoki krzyż, a z boków krzyżyki” (za: B. Paszkiewicz 2002, s. 314)

Nominał: brakteat



Hacz. 20

Przedstawienie: „Stylizowane Drzewo Życia z sercowatym środkiem i krzyżem w centrum, górą w wydzielonym linią ciągłą fragmencie otoku napis ARBOR” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 90)

Nominał: brakteat



Hacz. 21

Przedstawienie: „Zaokrąglony mur ze wstecznym napisem GEDE, na nim półpostać biskupa w mitrze bicornis zwróconego $\frac{3}{4}$ w prawo, trzymającego na skos pastorał w prawej ręce, z boków dwie dwukondygnacyjne wieże zwieńczone kopułami” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 90). Napis GEDE interpretowany jest jako skrót od imienia Gedeon.

Nominał: brakteat



Hacz. 22

Przedstawienie: „Krzyż prosty, z lekko rozszerzonymi ramionami, otoczony ciągłą obwódką i do tego wałem analogicznym do pozostałych brakteatów z grupy” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 90)

Nominał: brakteat



Hacz. 23

Przedstawienie: „Półpostać z profilu, nieco pochylona w prawo, z mieczem opartym o ramię, trzymanym w prawej ręce, z prawej duży prostokątny zarys – proporzec?, tarcza?” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 91)

Nominał: brakteat



Hacz. 24

Przedstawienie: „Syrena na wprost z głową w prawo, z dwoma ogonami trzymanymi w rękach, z zaznaczonymi małymi nóżkami” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 91)

Nominał: brakteat



Pasz. 1

Przedstawienie: Na monecie znajduje się biegnący zając (?) i głowa z trzema twarzami, wyobrażenia przedzielone są pasmem z napisem TRIFRONS. Borys Paszkiewicz potrójną twarz interpretuje jako Trójcę Świętą, natomiast biegnącego zająca jako symbol grzechu (B. Paszkiewicz 2007, s. 189-190).

Nominal: brakteat



Pasz. 25

Przedstawienie: „Władca z rozwiniętym proporcem na pochylonej włóczni jedzie na koniu w prawo” (za: B. Paszkiewicz 2002, s. 316)

Nominal: brakteat

II. Inne nieznanne monety polskie:



Hacz. 25

Przedstawienie: „Czwórlistna rozeta, wewnętrzna obwódka ciągła, w otoku w lustrzanym odbiciu ALENADVCTRI✠, wokół niewybitny wał” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 91).

Nominal: brakteat

Atrybucja: Ze względu na inskrypcje monetę przypisuje się księżnej Helenie, która sprawowała rządy w okresie małoletniości swoich synów – Leszka Białego i Konrada Mazowieckiego w latach 1194-98 (B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 91).



Hacz. 26

Przedstawienie: „Głowa męska w prawym profilu, z długą brodą i wąsami, w diademie w postaci prostej przepaski; w niepełnym otoku ograniczonym ciągłą linią legenda : DVX CRACOVIEN” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 91).

Nominal: brakteat

Atrybucja: Ze względu na legendę można stwierdzić, że monetę wybito w Krakowie.



Hacz. 27

Przedstawienie: „Popiersie w diademie lub w hełmie w prawo z wyciągniętą lewą dłonią z wystawionymi w górę trzema palcami, nad nimi kulka” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 92).

Nominal: brakteat



Hacz. 28

Przedstawienie: „Orzeł porywający zająca w lewo, z lewej ornamentalne Drzewo Życia,

wewnętrzna obwódka perełkowa, w otoku +\X\+LBZ+BAV+\XB (ostatnie B odwrócone)”
(za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 92).

Nominał: brakteat



Hacz. 29

Przedstawienie: „Popiersie męskie z gołą głową na wprost, w płaszczu, ze wzniesionymi do modlitwy rękoma” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 92).

Nominał: brakteat

III. Znane monety polskie, w tym śląskie:

Zdecydowaną większość stanowią brakteaty nieme (10), 2 posiadały inskrypcje łacińskie (Hacz. 30, 31) zaś 3 monety były wybijane dwustronnie (denar) (Hacz. 39, 40, 42)



Hacz. 30

Przedstawienie: „Głowa księcia w diademie na wprost, z prawej krzyżyk, wewnętrzna obwódka ciągła, w otoku DVX M\S\CO (litera M półzamknięta, X z rozciągniętą lewą nóżką), zewnętrzna obwódka perełkowa” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 92). Moneta ze skarbów z Głębokiego (8), Anusina (co najmniej 2), Daszowa oraz Wieńca (po 1 egzemplarzu).

Nominał: brakteat

Atrybucja: Moneta uważana za pierwszą emisję Mieszka III



Hacz. 31

Przedstawienie: „2 głowy w czapkach na wprost, jedna nad drugą, dwie z boków w profilach, połączone łukowatą podwójną linią, w otoku +M\ICO (M półzamknięte)” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 93). Moneta znana ze skarbów z Głębokiego (3), Anusina (co najmniej 2) oraz Wieńca (2).

Nominał: brakteat

Atrybucja: Moneta uważana za drugą emisję Mieszka III Starego.



Hacz. 32

Przedstawienie: „Głowa na wprost pod arkadą, na której wieża i dwa ptaki” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 93). Okaz znany ze skarbów z Jarosławia (59) i Marszowic (3).

Nominał: brakteat

Atrybucja: Monetę przypisuje się do Dolnego Śląska za czasów panowania Henryka I lub II.



Hacz. 33

Przedstawienie: „Głowa na wprost w nimbie, niżej belka i krzyżyk, z boków nieokreślone atrybuty” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 93). Okaz nieznanymi ze źródeł, jednak mimo to przypisuje się go do brakteatów ratajskich.

Nominal: brakteat

Atrybucja: Monetę przypisuje się do Dolnego Śląska za czasów panowania Henryka I lub II.



Hacz. 34

Przedstawienie: „Dwie głowy na wprost, w czapce (?) i w infule (?), ze schematycznymi zarysami szat, między nimi pionowa laska stojąca na krokwi a zakończona pierścieniem (pastorał?)” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 93). Okaz znany ze skarbów z Oleśnicy (10), Gorzowa Śląskiego (2), Jarosławia, Namysłowa (1) oraz Rataj (kilkaset egzemplarzy). Przypisuje się go do brakteatów ratajskich.

Nominal: brakteat

Atrybucja: Monetę przypisuje się do Dolnego Śląska za czasów panowania Henryka I lub II.



Hacz. 35

Przedstawienie: „Głowa na wprost, z lewej wieża, z prawej scepter” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 93). Okaz znany ze skarbów z Rataj (55), Jarosławia (19), Gorzowa Śląskiego (2), Oleśnicy i ze skarbu Bekerowskiego (1).

Nominal: brakteat

Atrybucja: Monetę przypisuje się do Dolnego Śląska za czasów panowania Henryka I lub II.



Hacz. 36

Przedstawienie: „Władca stoi na wprost za lekką konstrukcją poprzeczną (stół? szranki?), w prawicy wznosi miecz, w lewicy trzyma proporzec” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 94). Jeden egzemplarz znany ze skarbu z Rataj.

Nominał: brakteat

Atrybucja: Monetę przypisuje się do Dolnego Śląska za czasów panowania Henryka I lub II.



Hacz. 37

Przedstawienie: „Popiersie męskie w płaszczu na wprost, z krzyżem w prawej dłoni, druga ręka zgięta pod boki; nad ramieniem krzyż czwórlistny” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 94).

Nominał: brakteat

Atrybucja: Monetę przypisuje się do Dolnego Śląska za czasów panowania Henryka II Pobożnego bądź Bolesława I Łysego (1237-1241-1278).



Hacz. 38

Przedstawienie: „Głowa na wprost, nad nią krzyż, z lewej proporzec, z prawej wieża, podwójna obwódka z grubych perełek połączona na ćwiartkach podwójnymi liniami” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 94). Brakteat jest najprawdopodobniej rzadkim

egzemplarzem, ponieważ nie wystąpił w żadnym skarbie. Istnieje możliwość, że przedstawienie zaczerpnięto z rewersu denara styryjskiego Leopolda VI.

Nominal: brakteat

Atrybucja: Monetę przypisuje się do Dolnego Śląska za czasów panowania Henryka II Pobożnego bądź Bolesława I Łysego (1237-1241-1278).



Hacz. 39

Przedstawienie: „Av. Dwaj książęta siedzą na wprost siebie, prawy przekazuje proporzec lewemu, wewnętrzna obwódka perełkowa, w otoku legenda, zewnętrzna obwódka perełkowa. Rv. Drapieżny ptak (orzeł? sokół?) zabijający innego ptaka (kaczkę?), wokół 3 gwiazdki, podwójna obwódka bez legendy” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 94-95).

Nominal: denar

Atrybucja: Leszek Biały?



Hacz. 40

Przedstawienie: „Av. Postać na tronie w prawo, trzymająca w prawej ręce krzyżyk, w lewej proporzec, legenda otokowa nieczytelna. Rv. Półpostać w aureoli na murze z bramą i dwiema wieżami, w otoku SCSV...” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 95). Znana ze skarbu z Moskorzyna (kilkaset sztuk), Nowego Miasta nad Pilicą (6), Pełczysk (nielicznie), Głogowa- okolicy, skarbu Bekerowskiego, Łądu i Złotej.

Nominal: denar

Atrybucja: Monetę przypisuje się do Krakowa w czasach biskupa Iwa Odrowąża (1218-1229).



Hacz. 41

Przedstawienie: „Krzyż w przekrzyżowanych ramionach, wewnętrzna obwódka ciągła, w otoku ...ONECA·GERh...” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 95).

Nominał: brakteat

Atrybucja: Ten typ przypisuje się do opactwa w Wąchocku w czasach Gerarda, po 1219, przed 1234 rokiem.



Hacz. 42

Przedstawienie: „Av. Księżę na tronie z mieczem na prawym ramieniu, wewnętrzna obwódka perełkowa, w otoku VOLD-ZIT. Rv. Półpostać kobiety w lewo, przed nią gwiazda, za nią krzyż” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 95).

Nominał: denar

Atrybucja: Monetę przypisuje się do Wielkopolski w czasach panowania Władysława Odonica (1207-38) bądź Przemysła I (1239-1247).



Hacz. 43

Przedstawienie: „Głowa męska bez nakrycia na wprost, wokół obwódka ciągła i perełkowa, w otoku +NOUSNIUNH” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 96).

Nominał: brakteat anonimowy



Hacz. 44

Przedstawienie: „Postać siedząca na wprost w stroju pontyfikalnym lecz z odkrytą głową, w prawej ręce palma, w lewej krzyż, pod dłońmi gwiazdki” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 96).

Nominal: brakteat anonimowy

IV. Monety obce:



Hacz. 45

Przedstawienie: „Av. Popiersie króla w płaszczu, z berłem w zgiętej prawicy, w otoku HE... Rv. Krzyż z klinami na końcach ramion, w kątach skośne krzyżyki, obwódka perełkowa, w otoku ☩ ...” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 96).

Nominal: pens

Atrybucja: Anglia, Henryk II (1154- 1189)



Hacz. 46

Przedstawienie: „Av. Cesarz na majestacie na wprost, w prawicy wznosi miecz, w lewicy

glob, nad lewym ramieniem gwiazda, w otoku FRED\ \ - IMPerR. Rv. Symboliczna Roma: otoczony murem z bramą w środku podłużny budynek w perspektywicznym skosie, z obłankowaną wieżą pośrodku, wewnętrzna obwódka perełkowa, w otoku ·I·ROMACAPVTMVNDI, zewnętrzna obwódka perełkowa” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 96).

Nominal: denar

Atrybucja: Niemcy, Akwizgran, Fryderyk I (1155-90)



Hacz. 47

Przedstawienie: „Książę stoi na wprost, w zbroi, w prawej ręce wznosi miecz oparty o ramię, w lewej trzyma cienką włócznię z małym proporcem. U dołu z boków dwie wysokie, wielokondygnacyjne wieże zwieńczone baniastymi hełmami, każda przybudowana do niskiego budynku skośnie wznoszącego się przy krawędzi stempla. W otoku od lewej BERNA’-DVX” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 96-97). Moneta znana z nieokreślonego skarbu niemieckiego z 1859 roku.

Nominal: brakteat

Atrybucja: Niemcy, Alhalt, Bernard I Saski (1170– 1212)



Hacz. 48

Przestawienie: „Av. Książę w zbroi i hełmie stoi na wprost, z mieczem wzniesionym w prawicy i z proporcem na włóczni w lewicy; w oddzielonym obwódka i przerywanym przez

figurę otoku napis BERN – HARDV'DVX” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 97).
Okaz znany ze skarbu z Rataj i z nieokreślonego znaleziska niemieckiego z 1859 roku.

Nominał: brakteat

Atrybucja: Niemcy, Alhalt, Bernard I Saski (1170- 1212)



Hacz. 49

Przedstawienie: „Av. Popiersie biskupa w dwurożnej infule na wprost, wokół ornament z półokręgów z pierścieniami w środku i lilijek, rozdzielonych skośnymi krzyżykami, Rv. słabo czytelny: trzy wieże oblankowane, pod środkową zakreślona trzema liniami arkada, w niej zarysy ludzkiej postaci, podwójna zewnętrzna obwódka perełkowa” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 97).

Nominał: denar

Atrybucja: Niemcy, Augsburg, Udalschalk v. Eschenlohe (1184 – 1202)



Hacz. 50

Przedstawienie: „Av. Kroczący orzeł w lewo, za jego głową klin, wewnętrzna obwódka perełkowa, w otoku gwiazdki, ślady czwór bicia. Rv. książę na koniu galopuje w prawo wznosząc miecz, pod koniem kropka, obwódka perełkowa, ślady czwórbicia” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 97).

Nominał: fenig

Atrybucja: Niemcy, Austria, Leopold V (1177-94), men. Krems.



Hacz. 51

Przedstawienie: „Av. Heraldyczny orzeł dwugłowy, wewnętrzna obwódka perełkowa, w otoku gwiazdki, ślady czwór bicia. Rv. ukoronowany lew Babenbergów kroczący w prawo, wewnętrzna obwódka perełkowa, ślady czwór bicia; obie strony dwukrotnie wybite” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 98).

Nominal: fenig

Atrybucja: Niemcy, Austria, Leopold V (1177–94), men. Krems



Hacz. 52

Przedstawienie: „Margrabia stojący w zbroi i hełmie na wprost, z mieczem w prawej i proporcem w lewej dłoni, nad prawym ramieniem gwiazda, z boków dwie wieże z kopulastymi dachami, z lewej M półzamknięte” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 98). Znany jeden egzemplarz ze skarbu z Daelie.

Nominal: brakteat

Atrybucja: Niemcy, Brandenburgia, Otto II (1184–1205)



Hacz. 53

Przedstawienie: „Półpostać władcy w kocznej zbroi i hełmie na wprost, w prawej dzierży miecz sztychem w górę, w lewej proporzec, u dołu perełkowana arkadia, wał otokowy ornamentowany” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 98). Znany jeden egzemplarz ze skarbu z Marszowic.

Nominał: brakteat

Atrybucja: Niemcy, Brandenburgia, koniec XII wieku



Hacz. 54

Przedstawienie: „Dwie półpostacie: z lewej, w spiętym płaszczu, cesarz w otwartej koronie, w lewicy trzyma glob, w prawicy sceptr zwieńczony krzyżem w pierścieniu, opartym na ozdobnej przewiązce; z prawej cesarzowa w identycznej koronie, w rozchylonym płaszczu narzuconym na strój spodni, lewa dłoń na piersi; niżej łuk z napisem FRIDERIC9, wokół obwódka ciągła i arkadowa” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 98).

Nominał: brakteat

Atrybucja: Niemcy, Glenhausen, Fryderyk I (1155–90)



Hacz. 55

Przedstawienie: „Łuk zwieńczony trzema wieżami, każda z nich ma po dwie kondygnacje ze stożkowymi dachami, w bramie wieża zwieńczona kopułą, wewnętrzna obwódka perełkowa; w otoku +HOOH·BVR·A COME S\\\\"” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 98).

Nominał: brakteat

Atrybucja: Niemcy, Holsztyn, Adolf III (1164–1201), men. Hamburg



Hacz. 56

Przedstawienie: „Zamek z dwiema blankowanymi wieżami i środkową z dwiema kondygnacjami zwieńczonymi każda stożkowym dachem (z boków u góry dwa pierścienie), w bramie mała wieżyczka ze stożkowym dachem i gałką, obwódka wewnętrzna, w otoku +HEBVNSIDVCICDVCICTZC” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 99).

Nominał: brakteat

Atrybucja: Niemcy, Holsztyn, Adolf III (1164–1201), men. Hamburg



Hacz. 57

Przedstawienie: „Av. Na tronie z lwów arcybiskup zasiada na wprost, w dwurożnej, lecz trójkątniej infule, w lewej ręce trzymając pastorał, w prawej ewangelia, wewnętrzna obwódka perełkowa, w otoku napis, zewnętrzna obwódka perełkowa. Rv. otoczone murem arkadowym miasto z bramą pośrodku, zwieńczoną dwukondygnacyjną wieżą z dachami stożkowatymi, z boków dwie mniejsze wieże zwieńczone kopułami, wewnętrzna obwódka perełkowa, w otoku napis, zewnętrzna obwódka perełkowa” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 99).

Nominał: denar

Atrybucja: Niemcy, Kolonia, Filip von Heinsberg (1167–91)



Hacz. 58

Przedstawienie: „Arcybiskup w infule dwurożnej i szatach pontyfikalnych zasiada na wprost na arkadzie, w prawej dłoni wznosi otwartą księgę Ewangelii, w lewej pastorał; z boków mur, na nim dwie wieże zwieńczone kopułami; wewnętrzna obwódka ciągła, w otoku VVIC\|NNV\°A\|HIEPISCOPVS°DEH, zewnętrzna obwódka perełkowa” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 99).

Nominał: brakteat

Atrybucja: Niemcy, Magdeburg, Wichmann von Seeburg (1152– 1192), men. Halle.



Hacz. 59

Przedstawienie: „Półpostać arcybiskupa w infule i szatach pontyfikalnych na wprost, wznoszącego palmę w prawej i pastorał w lewej dłoni; u dołu odcinek, w otoku między obwódkami W-IG – MAN9” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 99). Monety tego typu znajdowały się w skarbie z Marszowic (5).

Nominał: brakteat

Atrybucja: Niemcy, Magdeburg, Wichmann von Seeburg (1152–1192), men. Halle.



Hacz. 60

Przedstawienie: „Arcybiskup stoi na wprost w szacie pontyfikalnej; w prawicy trzyma długi krzyż, w lewicy pastorał, u jego stóp z boków dwie wieże o podwójnych zwieńczeniach kopulastych; całość ujęta w medalion w kształcie czterech łuków opartych na okręgu; między łukami otok z napisem rozpoczętym po lewej u góry: WI-CH-M-A” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 100). Moneta tego typu wystąpiła w skarbie z Marszowiec (1), Chełmna Żarskiego (1/2) i Jarosławia (1/2 egzemplarze).

Nominał: brakteat

Atrybucja: Niemcy, Magdeburg, Wichmann von Seeburg (1152– 1192), men. Halle.



Hacz. 61

Przedstawienie: „Dwa popiersia: po lewej św. Maurycego z gołą głową, z prawej arcybiskupa w infule, między nimi krzyż, z lewej skośny miecz, z prawej pastorał; nad głowami podwójny łuk, na nim wieża i dachy budowli” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 100). 3 egzemplarze monety tego typu znajdowały się w skarbie z Marszowic.

Nominał: brakteat

Atrybucja: Niemcy, Magdeburg, Wichmann von Seeburg (1152–1192), men. Halle.



Hacz. 62

Przedstawienie: „Rozczłonkowana budowla z czterema wieżami, boczne skrzydła w perspektywistycznym skosie, środkowa dolna partia zasłonięta przez kwadratowy medalion z głową św. Maurycego, wewnętrzna obwódka ciągła, w otoku SCS·MAVRICI\\\\\\\\\\\\\\\\” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 100). 2 egzemplarze wystąpiły w skarbie z Rataj oraz w znalezisku z nieznannej miejscowości z 1859 roku.

Nominal: brakteat

Atrybucja: Niemcy, Magdeburg, Wichmann von Seeburg (1152–1192), men. Halle.



Hacz. 63

Przedstawienie: „Nad arkadą wypełnioną palmetą popiersie św. Maurycego z gołą głową, w płaszczu, z krzyżem w prawej i palmą w lewej ręce, z boków dwie wieże zwieńczone kopułami, w otoku między dwiema obwódkami SC-S·MAVRICIVS” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 100). Podobny okaz znajdował się w skarbie z Rataj.

Nominal: brakteat

Atrybucja: Niemcy, Magdeburg, Wichmann von Seeburg (1152–1192), men. Halle.



Hacz. 64

Przedstawienie: „Na tronie opartym na lwich łapach zasiada arcybiskup w paliuszu na wprost, w prawej dłoni trzyma pastorał, w lewej krzyż, w otoku ślady legendy” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 101). Ułamany egzemplarz pochodził ze skarbu w Daelie.

Nominał: brakteat

Atrybucja: Niemcy, Magdeburg, Ludolf von Koppenstedt (1192–1205), men. Halle



Hacz. 65

Przedstawienie: „Dwie półpostacie w płaszczach, lewa kędzierzawa, nad listwą, przed którą miała blankowana wieża; między głowami zwieszony krzyż na długim trzonku, wewnętrzna obwódka ciągła, w otoku niewyraźny napis LVDO... .. EPC (?)” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 101). 2 niezależne fragmenty znane ze skarbu w Daelie.

Nominał: brakteat

Atrybucja: Niemcy, Magdeburg, Ludolf von Koppenstedt (1192–1205), men. Halle



Hacz. 66

Przedstawienie: „Popiersie św. Maurycego w hełmie i płaszczu między dwiema wieżami, niżej trójlistna arkada, pod nią zwieńczona kopułą wieża; w otoku niewyraźny napis S MAV – RICIV lub \ICIV - SDV\” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 101).

Nominal: brakteat

Atrybucja: Niemcy, Magdeburg, 2 połowa XII w., men. Magdeburg



Hacz. 67

Przedstawienie: „Popiersie św. Maurycego z gołą głową na wprost, w płaszczu, nad nim wsparty na dwóch kolumnach dach zwieńczony trzema kopulastymi wieżami, z boków legenda od prawej: MAV – RICI” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 102). Znamy tylko 1 egzemplarz ze skarbu z Marszowic.

Nominal: brakteat

Atrybucja: Niemcy, Magdeburg, przełom XII/XIII w., men. Magdeburg



Hacz. 68

Przedstawienie: „Margrabia w hełmie i zbroi stoi na wprost, w prawicy dzierży miecz wzniesiony sztychem w górę, oparty na ramieniu, w lewicy krzyż na długiej lasce. W otoku promienisty ornament” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 102).

Nominal: brakteat

Atrybucja: Niemcy, Niemcy, Miśnia, Otto Bogaty (1156–1190)



Hacz. 69

Przedstawienie: „Pod trójlistną arkadą popiersie margrabiego w hełmie i płaszczu na wprost, z lewej strony pionowo sztych miecza, z prawej krzyż na długim trzonku, nad całością trójłuk” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 102). Trzy egzemplarze wystąpiły w skarbie z Marszowic.

Nominal: brakteat

Atrybucja: Niemcy, Niemcy, Miśnia, Otto Bogaty (1156– 1190)



Hacz. 70

Przedstawienie: „Niska wieża zwieńczona kopułą, na niej proporzec rozwiany w lewo nad popiersiem mężczyzny z gołą głową na wprost; po prawej popiersie mężczyzny na wprost, nad nim krzyżyk (widoczny jako kulka)” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 102). Jeden egzemplarz znany ze skarbu z Marszowic.

Nominał: brakteat

Atrybucja: Niemcy, Niemcy, Miśnia, Otto Bogaty (1156– 1190)



Hacz. 71

Przedstawienie: „Margrabia na wprost, w hełmie i płaszczu, w prawej dłoni trzyma miecz a w lewej proporzec, zasiadając na arkadzie. Arkadia jest w murze, zza którego z boków wyglądają kopulaste wieże z pojedynczymi oknami” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 102).

Nominał: brakteat

Atrybucja: Niemcy, Niemcy, Miśnia, Otto Bogaty (1156–1190)



Hacz. 72

Przedstawienie: „Av. Fragmenty postaci cesarza na majestacie z globem w prawej i berłem w lewej ręce. Rv. litera S w kole, wokół 6 łuków z ośmiopromiennymi gwiazdkami, na zewnątrz ornament z łuków z kulkami w środku” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 103).

Moneta znana ze znaleziska z Reichenbach.

Nominal: fenig

Atrybucja: Niemcy, Norymbergia, Fryderyk I (1152–1190)



Hacz. 73

Przedstawienie: „Av. Popiersie władcy w lewym profilu, w hełmie z nosalem i w płaszczu spiętym na prawym ramieniu; w prawej dłoni przed obliczem wznosi lilię, w lewej, za głową, miecz; zewnętrzna obwódka perełkowa \BENDVISENSIS, zewnętrzna obwódka perełkowa. Rv. budowla z trzema oknami w fasadzie flankowanej przez dwie wieże o kopulastych hełmach, trzecia wieńczy fasadę, w dołu brama; między hełmami wież kulki, wewnętrzna obwódka perełkowa, w otoku ornament z 13 liter I przedzielonych małymi pierścieniami, zewnętrzna obwódka perełkowa” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 103). 6 monet znajdowało się w skarbie w Kusey, denar występował także w znalezisku Mödesse.

Nominal: denar

Atrybucja: Niemcy, Saksonia, Bernard III (1180–1212)



Hacz. 74

Przedstawienie: „Arkadia w niej trzy małe okienka połączone poziomymi liniami, z boków dwie trykondygnacyjne wieże zwieńczone kopułami, na arkadzie popiersie mężczyzny na wprost, z brodą i wąsami, w aureoli i płaszczu, podwójna wewnętrzna obwódka perełkowa, w otoku ✠ PCNCISMOEICHHCNEOPHCISPNE, zewnętrzna obwódka perełkowa” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 104). Ten typ monety nie jest znany z innych skarbów, Brakteat wizerunkiem przypomina monety biskupa Adelhoga z Hildesheim (1170–1190).

Nominal: brakteat

Atrybucja: Niemcy, Saksonia



Hacz. 75

Przedstawienie: „Av. Popiersie arcybiskupa z odkrytą głową na wprost, w prawej dłoni pastorał, u góry krzyż z czterech kulek. Rv. zdobiony perełkami mur, na nim trzy wieże, każda zwieńczona krzyżem z czterech kulek” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 104). Ten typ monety znany ze skarbu z: Detta (44), Aba Puszta (26) i Ostrovo.

Nominal: denar

Atrybucja: Niemcy, Salzburg, Eberhard I von Hilpoltstein (1147–1164), men. Friesach



Hacz. 76

Przedstawienie: „Av. Zarys półpostaci biskupa na wprost z pastorałem w prawicy (przebicie z Rv.). Rv. krzyż z poprzeczkami na końcach ramion i kulkami w kątach” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 104).

Nominał: denar

Atrybucja: Niemcy, Salzburg, Eberhard I von Hilpoltstein (1147–1164) bądź Konrad II (1164–68), men. Friesach



Hacz. 77

Przedstawienie: „Av. Półpostać arcybiskupa na wprost, w dwurożnej infule i stroju pontyfikalnym, w prawej dłoni pastorał, w lewej Ewangelia, obwódka ciągła, w otoku od prawej napis. Rv. fasada kościoła z czterema pierścieniami, trójkątnym szczytem zwieńczonym krzyżem kawalerskim i dwiema więzami o spiczastych dachach” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 105). Denary znane głównie ze skarbów : Detta (5000), Aba Puszta (1010) oraz z Trepczy pod Sanokiem (1).

Nominał: denar

Atrybucja: Niemcy, Salzburg, Wojciech czeski (1167–77, 1183–1200), men. Friesach.



Hacz. 78

Przedstawienie: „Av. Półpostać w stroju biskupa na wprost, z odkrytą głową, z pastorałem w prawicy; w lewicy niezbyt wyraźne – albo ewangeliarz, a obok kłos zboża, albo też w dłoni palma; w otoku w liniach A·\\G\\A·I, obwódki perełkowe. Rv. słabo widoczny, krzyż, w jednym kącie odkryta głowa na wprost, pozostałe kąty nieczytelne” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 105).

Nominał: półbrakteat

Atrybucja: Niemcy, Wormacja (?), 2 połowa XII wieku



Hacz. 79

Przedstawienie: „Av. Postać biskupa w infule i paliuszu, z pastorałem w prawej i krzyżem w lewej ręce, w polu 4 kulki, wewnętrzna obwódka ciągła, w otoku ...EFRIDVS\\P. Rv. budowla trójwieżowa, środkowa wieża zwieńczona krzyżem, boczne kopułami, w bramie sześciolistna rozetka, wewnętrzna obwódka perełkowa, w otoku ...VRGENS\\, zewnętrzna obwódka perełkowa” (za: B. Haczewska, B. Paszkiewicz 2004, s. 103).

Nominał: ?

Atrybucja: Niemcy, Würzburg, Gotfryd I v. Spitzenberg-Helfenstein (1186–90)

Bibliografia:

Garbaczewski W., *Ikonografia monet piastowskich: 1173–ok. 1280*, Warszawa-Lublin 2007.

Gorlińska-Sobusiak D., *Rola Żydów w mennictwie polskim w ostatniej ćwierci XII i pierwszej połowie XIII wieku* [praca doktorska napisana w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego, 2012].

Haczewska B., *Nieznane brakteaty polskie z XIII wieku – informacja wstępna*, *Notae Numismaticae – Zapiski Numizmatyczne*, t. III/IV, 1999, ss. 393–398.

Haczewska B., Paszkiewicz B., *Skarb z XII–XIII wieku z Krakowa — drugie zbliżenie (nieznane brakteaty polskie)*, *Notae Numismaticae – Zapiski Numizmatyczne*, t. V, ss. 83–116, 2004.

Paszkiewicz B., *Dwanaście monet ze skarbu krakowskiego*, [w:] *Imago narrat. Obraz jako komunikat w społeczeństwach europejskich*, red. S. Rosik, P. Wiszewski, Wrocław 2002, ss. 305–319.

Vultus Trifrons, krzyż i książę w hełmie: trzy zagadkowe brakteaty polskie, *Wiadomości Numizmatyczne*, r. LI, z. 2, ss. 188–196, 2007.